

اسباب بازی‌های چندگانه

بررسی تناسب اسباب بازی‌ها با هوش‌های چندگانه

اشاره

اسباب بازی ابزاری است که بخش بزرگی از کودکی همه ما را در بر گرفته است. هنوز هم وقتی آن‌ها را به یاد می‌آوریم، خرسند می‌شویم. بعضی‌ها را وقتی برایمان می‌خریدند ناراحت می‌شدیم و حتی یک بار هم به سراغشان نرفتیم. بعضی‌ها را ناشیانه خراب می‌کردیم و دوباره پس از کلی سروکله زدن سرهم می‌کردیم. چقدر روند جذاب و سرگرم کننده‌ای بود! اما آنچه مهم و غیر قابل انکار است، تأثیر این بازی‌ها و اسباب بازی‌ها در شکل گرفتن شخصیت و زندگی ماست. در این مقاله سعی شده است تناسب اسباب بازی با هوش‌های چندگانه در کودکان مورد بررسی قرار گیرد. اسباب بازی‌ها وسایل سرگرم کننده، آموزش دهنده و همراه دانش آموزان هستند. ما را مونتسوری^۱ می‌گوید کودک با بازی کردن از طریق آشنایی با خواص اشیا و کار با آن‌ها به مهارت‌های زندگی دست می‌یابد. واضح است که اسباب بازی علاوه بر تقویت و پرورش مهارت‌های گوناگون، هوش را نیز درگیر و آن را تقویت می‌کند. در این مقاله سعی بر آن است که تأثیرات اسباب بازی را در روند رشد هوش دانش آموزان بررسی کنیم.

کلیدواژه‌ها: اسباب بازی، هوش، هوش‌های چندگانه، هوارد گاردنر

مقاله نقش بازی در
رشد هوش کودکان

هوش چیست؟

هوش مفهومی است که به توانایی یادگیری، پرداختن به امور انتزاعی و حل مسئله اطلاق می‌شود. اگر یادگیری را تغییرات به نسبت پایدار در توان رفتاری افراد بر اساس تجربه بدانیم، می‌توان گفت داشتن توانایی در یادگیری به معنی داشتن توان رفتاری در تجربه محیط، افراد و محصولات پیرامون است که شخص از آن‌ها یاد می‌گیرد. گروهی از دانشمندان نیز معتقدند، هوش مفهومی چندگانه و قابل دسته‌بندی در گروه‌های متفاوت است. مثلاً برخی دانش‌آموزان در درک مجموعه‌ای از مفاهیم با استعدادتر از گروهی دیگر هستند.

برای نمونه، دانش‌آموزی ممکن است در یادگیری مباحث ریاضی، هندسه یا فیزیک عملکرد بالایی داشته باشد، اما نتواند حتی یک بیت شعر را حفظ کند. در نتیجه می‌توان چنین برداشت کرد که هوش مفهومی چندگانه است. هوارد گاردنر^۲ هوش را به هشت دسته تقسیم‌بندی کرد که عبارت‌اند از: هوش منطقی-ریاضی^۳، هوش زبانی^۴، هوش موسیقایی^۵، هوش تجسمی-فضایی^۶، هوش بدنی-جنبشی^۷، هوش بین‌فردی (درک دیگران)^۸، هوش درون‌فردی^۹ (درک خود) و هوش طبیعت‌گرایانه^{۱۰} است. با استفاده از این رویکرد می‌توان اسباب‌بازی دانش‌آموزان را در دسته‌های گوناگون دسته‌بندی و اهداف پنهان و آشکار یادگیری آن‌ها را بررسی کرد.

۱. هوش منطقی - ریاضی: این هوش به تشخیص و به‌کارگیری منطق، استفاده از عدد و استدلال منطقی و استقرایی، اندیشیدن درباره مفاهیم علت و معلول، خلق فرضیه، جست‌وجوی نظام‌های ادراکی یا الگوهای شمارگانی مربوط می‌شود. این هوش از سن شش تا ده سالگی (دوره عملیات ذهنی) شکل می‌گیرد و تا حدود چهل سالگی توانایی رشد دارد. ریاضی‌دانان، دانشمندان و وکلا این بخش از هوششان تقویت‌شده‌تر از دیگر افراد است. برای تحرک و به چالش کشیدن این قسمت از هوش، اسباب‌بازی‌هایی که با استدلال سروکار دارند و بازی کردن با آن‌ها باعث برانگیختن منطق می‌شود، مناسب‌ترند. نمونه مشهور آن مکعب روبیک^{۱۱} و کارت‌های بازی (UNO) است. در تلاش برای حل مکعب روبیک بخش منطقی و تفکر علت و معلولی و تحلیل تقدم و تأخرها فعال می‌شود و پس از مدتی تمرین این توانایی‌ها تقویت می‌شوند. همچنین بازی فکری دیگر از مثال‌های بازی‌های است که هوش تحلیلی و منطقی مخاطب را تقویت می‌کند.

۲. هوش زبانی: این هوش مربوط به حساسیت افراد در برابر صدا، معانی کلمات و نحوه ترکیب و استفاده از آن‌ها در موقعیت مناسب مربوط می‌شود. سخنرانان، نویسندگان، معلمان، مجریان و به‌خصوص شعرا در این مقوله سرآمد همگاند. طبق معیارهای به‌دست آمده در این دسته، اسباب‌بازی بهتر است دانش‌آموز را به صداها، کلمات و چگونگی جمله‌بندی حساس کرده و او را به تقلید از این اصول وا دارد. اگر این فرایند با ابزار مناسب و به‌درستی انجام شود، دانش‌آموز به غیر از والدین خود، شریک مناسبی به ای یادگیری صحبت کردن، جمله‌سازی و گفت‌وگو پیدا خواهد کرد. می‌توان بازی مکعب‌های قصه‌گویی، بازی کارتی اسم کارتیل و حتی بازی ساده و قدیمی اسم و فامیل را نیز از بهترین سرگرمی‌های تقویت هوش زبانی نام برد.

۳. هوش موسیقایی: بسیاری فکر می‌کنند هوش موسیقایی مختص افراد ویژه‌ای است در حالی که این هوش در تمامی انسان‌ها وجود دارد. رشد این هوش از دوران کودکی تا کهن‌سالی ادامه دارد؛ بسیاری از نظریه‌پردازان این هوش را دست‌نخورده و مهجورترین هوش در بین انسان است. به نظر بسیاری از دانشمندان موتزارت در این زمینه بسیار رشد کرده بود. همان‌طور که انتظار می‌رود؛ اسباب‌بازی برای تقویت این بخش و رشد آن، کودک را دعوت به صدا درآوردن و آموزش از صداها، اجسام گوناگون و ضرب‌آهنگ‌های مختلف می‌کند. در این زمینه اسباب‌بازی‌های متعددی وجود دارد که در این میان می‌توان به اسباب‌بازی‌هایی چون زایوفون، طبل اشاره کرد.

۴. هوش تجسمی-فضایی: این بخش از هوش به توانایی تصور، تجسم اشیا و اشکال در ذهن و توانایی دخل و تصرف و تغییر آن‌ها مربوط می‌شود. طراحان، هنرمندان، مجسمه‌سازان، خلبانان و به‌طور کلی افرادی که افکار خود را تجسم می‌کنند و آن‌ها را از زوایای مختلف بررسی می‌کنند؛ در واقع از هوش تجسمی-فضایی خود استفاده می‌کنند. این افراد در زمینه تجسمی-فضایی قدرتمند هستند. اسباب‌بازی‌های فراوانی به این منظور ساخته و تولید شده است. در کل سازه‌ها و جورچین‌ها به‌خوبی این بخش را تحت پوشش قرار می‌دهند. ذکر این نکته خالی از لطف نیست که سازه و جورچین‌ها به دسته‌ای از بازی‌ها اطلاق می‌شود که معماگونه و ساختنی، امروزه جورچین‌های آموزشی نیز با هدف آموزش مفاهیم پایه همچون شمارش، چهار عمل اصلی ریاضی، مفاهیم تضاد و غیره توسط ناشران ایرانی تولید می‌شوند. این جورچین‌ها می‌توانند جایگزین خوبی برای روش‌های سنتی و معمول آموزش مفاهیم به دانش‌آموزان باشند. چراکه دانش‌آموزان به فعالیت و مشارکت در یادگیری تشویق می‌کنند.

۵. هوش بدنی-جنبشی: وظیفه این هوش کنترل و تعادل حرکات فیزیکی با مغز و اجرای دقیق خواسته‌های آن است. نام دیگر این هوش ضمیر فیزیکی است. افرادی که این هوش‌شان قوی‌تر است، عملگر بوده و حس لامسه قوی نیز دارند. افرادی که در این زمینه خوب

کشاوریان از این هوش به‌خوبی بهره می‌برند. برای تقویت این هوش به اسباب‌بازی‌هایی نیاز داریم که ارتباط از هم گسیخته انسان-طبیعت را دوباره پیوند بزنند. دوستی با محیط زیست، حفظ حیوانات و زیست‌بوم آن‌ها، و آموزش جهت‌های جغرافیایی از الزامات پرورش این هوش هستند. این نمونه از اسباب‌بازی‌ها را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: آن‌هایی که از فرم طبیعی بهره می‌گیرند مانند حیوانات، درخت و میوه، و آن‌هایی که از مواد طبیعی استفاده می‌کنند، مانند پازل‌های چوبی.

جمع‌بندی

با توجه به نظریه گاردنر و دسته‌بندی‌های او، به‌راحتی می‌توان مثال‌ها و مصداق‌هایی را که سبب تمایز افراد می‌شوند، به‌خوبی درک کرد. مطابق نظریه هوش چندگانه، تفاوت‌های افراد تحت تأثیر رشد قسمت‌های گوناگون هوش آن‌هاست. همین موضوع است که تفاوت در سلیقه، دوست، شغل و رشته افراد و در نهایت تنوع اسباب‌بازی‌ها را سبب می‌شود. هر گاه بتوانیم قسمت‌های گوناگون هوش را به‌درستی تحریک کنیم و به کار بیندازیم، پس توانایی یادگیری، درک انتزاعی و حل مسئله را به‌طور بهتری به‌دست می‌آوریم. از این رو، اسباب‌بازی‌هایی که بتوانند هوش‌های گوناگون را درگیر کنند، موفق‌ترند. ارزش آموزش و رشد بیشتری خواهند داشت. اسباب‌بازی‌ها فارغ از اینکه با هدف آموزش موضوع خاصی طراحی شده باشند یا نه، حداقل بر یکی یا چند نوع از هوش‌های گاردنر تأثیر می‌گذارند. این وظیفه اولیای آموزشی دانش‌آموزان است تا با انتخاب ابزار و اسباب‌بازی‌های مناسب، کلاس‌های درس را برای تقویت هوش‌های چندگانه دانش‌آموزان آماده کنند. درگیر کنند، موفق‌تر بوده و ارزش آموزش و رشد بیشتری دارند.

رشد کرده‌اند اغلب ورزشکاران، جراحان و رقصنده‌ها هستند. برای این مقوله نیز اسباب‌بازی‌هایی که ماهیچه‌های بزرگ بدن را به کار گیرد و آن‌ها را هدفمند با فرمان مغز به کار اندازد شایان ذکر است. هولاهوپ (Hula hoop) و حلقه‌هایی که باید به دور میله‌ای انداخت در این گروه قرار می‌گیرند.

۶. هوش بین فردی (درک دیگران): این هوش به معنی توانایی برقراری ارتباط با دیگران است. شناخت روحیات، انگیزه و رفتار دیگران و برقراری ارتباط با آن‌ها یکی از مقوله‌های مربوط به این بخش است. افرادی که از این بخش هوش استفاده می‌کنند، دلسوز، مهربان، دارای احساس مسئولیت اجتماعی و حساس به محیط و اعمال دیگران هستند. مدیران موفق، رئیس‌ان جمهوری، مشاوران، مددکاران اجتماعی، معلمان و فروشندگان موفق به‌خوبی از این مقوله استفاده می‌کنند. به نظر می‌رسد، آنچه در این هوش مهم است، ارتباط و انواع پیام‌ها و بازخوردها در آن است. وسایلی که دانش‌آموز را به تحرک وامی‌دارد و بازی‌های گروهی را ترتیب می‌دهد، از ابزارهای این دسته هستند. معمولاً بازی‌های دوره‌می^{۱۲} نمونه‌های خوبی برای تقویت هوش بین فردی هستند. بازی دوره‌می پُرُسا، لوبوف یا انواع بازی‌های رومیزی که به‌صورت گروهی انجام می‌شوند، نمونه‌های خوبی برای تعامل با هم‌سالان و شناخت و درک دیگران هستند.

۷. هوش درون فردی (درک خود): این هوش به توانایی فرد برای درک خود و شناخت نیازها و احساسات مربوط است. کسب مهارت در این هوش به فرد کمک می‌کند نقاط قوت و ضعف خود را بشناسد و کنترل آن را بر عهده بگیرد. اسباب‌بازی‌ها وسایلی هستند که دانش‌آموز را برای حضور در اجتماع آماده می‌کنند. کودک با اسباب‌بازی صحبت می‌کند، احساساتی برایش تصور و آن را درک می‌کند. گاهی با او دوست می‌شود، گاهی هم برای مدتی قهر می‌کند. عروسک‌ها را می‌توان نمونه‌های مهم و برجسته در هوش درون فردی و همین‌طور هوش بین فردی کودک قلمداد کرد. گاهی کودک خود را در نقش عروسک می‌بیند و برخی اوقات هم دیگران را. غالباً سرگرمی‌هایی که به‌صورت تک‌نفره انجام می‌شوند، مانند معماها و همچنین دوربین‌های عکاسی مخصوص دانش‌آموزان، برای تقویت هوش درون فردی مناسب‌اند.

۸. هوش طبیعت‌گرایانه: این هوش توانایی ارتباط گرفتن از طبیعت، تطبیق با آن و بهره‌مند شدن و لذت بردن از آن را شامل می‌شود. این هوش بین تمامی موجودات مشترک است. موجودات با استفاده درست از این هوش خود را با محیط منطبق می‌کنند و از انقراض نجات می‌دهند. متأسفانه در انسان این هوش روز به روز کمرنگ‌تر شده است. زندگی صنعتی، شهرنشینی و روزمرگی‌های زندگی هوش طبیعت‌گرایانه را به‌انزوا کشانده‌اند. این مشکلات در بین روستاییان و بومیان مناطق دورافتاده کمتر مشاهده می‌شود. در یانوردان، شکارچیان و

پی‌نوشت‌ها

1. Maria Montessori
2. Howard Gardner
3. Logical-Mathematical
4. Linguistic
5. Musical
6. Spatial
7. Bodily Kinesthetic
8. Interpersonal
9. Intrapersonal
10. Naturalistic
11. Rubik
12. party games

منابع

۱. علی‌اکبر سیف (۱۳۸۹). روان‌شناسی پرورشی نوین. نشر دوران. تهران.
2. Duncan, M. K. W. (2020). More Than Just Play: University-Based, Multiple Intelligences-Inspired Toy Library. Children and Libraries.
3. Sharmin, R. (2015). Relation of multiple intelligence with participation of the students of elementary level (Doctoral dissertation, BRAC University).
4. Surasmi, W. A. (2017). Maximising Multiple Intelligence in Early Childhood by Playing. ASEAN Journal of Open Distance Learning.